

Liturgie zondag 18 juli 2010, Oude Kerk te Borne

David en... Saul

lezing: Psalm 124

Vandaag kijken we naar David en Saul. Hun verhouding is erg ingewikkeld. David is gezalft tot Sauls troonopvolger, zonder dat hij zijn erfgenaam is. Saul is de vader van Jonathan en die wordt Davids hartsvriend. Door het huwelijk van David met Sauls dochter Mikal, zijn ze schoonzoon en schoonvader. Ze zijn intens verweven met elkaar geraakt, of zo kun je het ook zeggen: verstrikt in elkaars leven. Ze leerden elkaar kennen toen David werd gevraagd om Sauls minstreel te worden en met zijn wonderschone harpspel Sauls neerslachtigheid te verzachten. Herder David werd met zijn harp een soort pastor voor Saul, een muziektherapeut. En Saul kreeg hem zeer lief.

lezing: I Samuël 16: 14-23

Davids talenten komen meer en meer tot bloei en zijn ster rijst. Waar koning Saul zijn duizenden verslaat, verslaat de tactische en scherpe krijgsman David zijn tienduizenden. Onder het volk daalt Sauls populariteit, die van David stijgt ongekend. En Sauls grillige karakter lijkt hier steeds extremer door te worden. Zijn jaloezie jegens David wordt zo heftig dat hij hoopt dat David sneuvelen zal, en gebeurt dat niet, dan broedt hij op een plan hem zelf ter dood te brengen. In zijn 'het verhaal gaat' geeft Nico ter Linden deze duistere episode de titel: Als David moest vluchten voor Saul den Tyran, woorden uit het Wilhelmus. De haat-liefde verhouding tussen Saul en David komt tot een dramatisch dieptepunt...

preek

*gemeente van onze Heer Jezus Christus,
lieve mensen van God,*

In het Mauritshuis in Den Haag hangt het magistrale schilderij 'Saul en David' van Rembrandt van Rijn. Ik heb een afbeelding daarvan op laten nemen in de zondagsbrief. We missen hier de ware grootte en de intense kleuren, maar zien wel het effect van licht en duister, waar Rembrandt zo meesterlijk mee werkte. Links zien we Saul, in het midden duister, rechts zien we David. Het is alsof ze in twee werelden leven, gescheiden door de duisternis die om Saul heen hangt. David lijkt er niet door gevangen, het licht valt op zijn boord, en daardoor op zijn gezicht. David gaat helemaal op in zijn muziek. En Saul, Saul vecht een tweestrijd uit. In zijn ene hand de speer, waarmee hij David wil doden, het teken van zijn in haat omgeslagen jaloezie. Met zijn andere hand heeft hij een gordijn vastgepakt, waarmee hij zijn gezicht bedekt, en waarmee hij de tranen van zijn ogen veegt. Want zijn rivaal blijft toch ook zijn minstreel en zijn muziek blijft hem zo raken. Wat een dramatische tweestrijd vult dat ene hart van Saul. Hij houdt van David, en hij haat hem. Hij heeft hem nodig en hij wil hem uitschakelen. *I can't live with or without you*, zong de bekende popgroep U2. Met jou kan ik niet leven, maar ik kan ook niet zonder jou.

De tegenstrijdigheid van Saul gevoelens, die Rembrandt zo treffend heeft verbeeldt, lijkt model te staan voor de tegenstellingen die we bij Saul steeds zien, als de bijbelse geschiedschrijver ons over hem vertelt. Het begon al bij zijn roeping.

Saul, zijn naam betekent: 'Van de Heer heb ik hem gewenst.', was de koning die het volk wenste van de Heer. Een mensenkoning boven God als koning, het had God gekrenkt, maar, Hij die zijn ongekende gang gaatm heeft dan toch een koning voor zijn volk gezocht en ook gevonden. Hij heeft hem gezocht en gezien: Saul: een man die letterlijk met kop en schouders boven de rest uitstak, en van buiten groot lijkt, maar zich van binnen klein voelt en hij verbergt zich achter het pakgoed. Saul moet er als het ware achter tevoorschijn getrokken worden. Tegen wil en dank wordt hij koning.

Tijdens dat koningschap schieten zijn gemoedstoestanden van 'himmelhochjauchzend' als hij succes heeft en overwinningen behaalt, naar 'zum Toden betruht' als het hem tegenzit. Hij leeft op als het goed gaat en dat gaat het echt ook wel zo nu en dan en dan zien wij een enthousiaste, joviale, vriendelijke man en daar is niets gespeelds aan: Saul is dan echt en puur. Maar zit het hem tegen, dan verzinkt hij in een diepe neerslachtigheid, waar hij nauwelijks uit te krijgen is. Alleen Davids harpspel is een heilzame therapie.

Komt over Saul de Geest van God, dan kan hij zelfs in extatische vervoering raken en vragen de verbaasde omstanders 'Is Saul ook onder de profeten?' Maar kwelt hem een boze geest, dan is alles donker en zwart.

Zo schieten zijn emoties ook heen en weer in zijn relatie tot zijn allernaasten en in zijn relatie tot David komen die uitersten het heftigst aan het licht. Hij heeft David zeer lief, hij haat hem intens. Hij wil dat David voor altijd bij hem blijft, hij wil David uit de weg ruimen. David de minsteel met zijn harp, niemand is zo goed voor hem. David de troonopvolger, niemand staat hem zo tegen.

In uitersten schildert niet alleen Rembrandt, maar schildert ook de Bijbel ons de personage Saul. En wat me opvalt is dat de Bijbel genuanceerd blijft. Waar bij veel andere koningen het oordeel is: helemaal goed, of helemaal verkeerd, afgemeten aan de mate waarin iemand deed wat goed of kwaad was in de ogen van de Heer, daar lijkt de geschiedschrijver het met Saul moeilijk te hebben, om tot een eindoordeel te komen want Saul is niet alleen maar slecht of alleen maar goed. Hij is een mens, een mens in uitersten. En zelfs Godzelf lijkt het er moeilijk te hebben om Saul te verwerpen als het nogal misgegaan is. Eenmaal als God het helemaal gehad heeft met de koning van zijn volk, laat God zich toch door de profeet vermurwen en krijgt Saul toch nog een nieuwe kans.

Van Saul wordt dus niet een karikatuur gemaakt, en over wie hij was, wat hij voelde en waarom, komen we vrij veel aan de weet. Alsof de Bijbel ons wil zeggen: voor een oordeel over je medemens heb je veel informatie nodig over diens levensgeschiedenis, haar karakter, zijn afkomst, haar omgeving... Verdiep je in je medemens, en heb geduld, heb engelen geduld zo nodig, zoals David die had, want David blijft Saul trouw, zelfs als die de speer al in zijn hand heeft om hem te doden... David speelt door, David wil dat het goedkomt met Saul. Zoals een geduldig therapeut niet zomaar opgeeft bij een moeilijke client, maar wegen *blijft* zoeken naar een leefbaar leven en een stabiel zelfbeeld.

Zie ik Saul, dan denk ik aan verschillende mensen die op mijn weg zijn of zijn geweest die leven of leefden in uitersten en daardoor soms het leven niet meer aankonden. Soms op de toppen van hun enthousiasme, soms diep in de put. Wisselende gemoedstoestanden, grillige overgangen van het een naar het ander. Moeilijk om mee om te gaan, zegt de omgeving. Lastig te behandelen, oordeelt een rapport. En in deze vaak zo harde wereld waarin een oordeel snel geveld is, raken deze mensen niet zelden tussen wal en schip, of zelfs in de goot. Kwam er maar een David op hun pad, die het geduld bewaren kon en door bleef spelen op zijn harp, of luisteren bleef als een trouwe pastor. Gezegend zijn zij die dat kunnen. Maar eerlijk is eerlijk, het geduld van een medemens kan ook eens opraken en wat het vergt van een naaste medemens, het is ook soms niet op te brengen, met alle schuldgevoelens van dien. Het drama van zo'n moeilijke verhouding leeft bij meer mensen dan we misschien denken. In relaties, tussen ouders en kinderen, in pastorale verhoudingen, in therapeutische settings...

De helpenden van de Sauls van alle tijden hebben het niet makkelijk. De Sauls zelf evenmin. Want wat een innerlijke strijd leeft er in hun harten. Een diepe onzekerheid leeft daar, een gebrek aan het basisvertrouwen om stabiel in het leven te staan. Saul heeft een heel laag zelfbeeld, dat hem voortdurend parten speelt als het moeilijk is. En om toch enig houvast te houden, zoekt hij het bij de afgoden, of in uitingen van agressie... Hij wil grip op zijn leven houden, en dat is heel begrijpelijk. Maar hij lijkt in zijn duistere momenten te vergeten dat de grip op zijn leven in handen is van God, dat God hem vasthoudt en dat David daarvan het menselijk gezicht draagt. Het geduld van David is de vertaling de liefde van de Heer. De tonen van zijn harp zijn de tonen van Gods liefde.

Kon Saul daar maar wat meer op vertrouwen, dan hoefde hij niet zo ver weg te glijden in de duisternis. Dan kon hij overeind blijven, dan kon zijn leven menswaardig zijn, dan hoefde niet de angst, de jaloezie, de agressie hem te geleiden, maar vulde een basisvertrouwen zijn hart, dat ook hij helemaal een volwaardig, waardevol en goed mens mag zijn. Dan werden zijn voeten gericht op de weg van de vrede.

Mochten de tonen van Davids harp, de tonen van Gods liefde ook tot ons doordringen als wij in duisternis waren, in schaduw van dood, dan kon het licht ook op ons vallen, dan viel de duisternis tussen ons en onze medemens weg en leefden wij samen in het licht van God, waren wij samen opgenomen in de schoot van Gods ontferming, dan kon je zeggen: Hij heeft mij gezocht en gezien, zoals de opgaande zon aan de hemel.

Amen